

poznámky

- ¹ Experiment, během něhož bylo 24 náhodně vybraných studentů drženo v předstíraném vězení ve sklepech budovy Stanford University. Zjištěný sadismus „dozorců“, spolu se silnými depresiemi a pasivitou vězňů vyústily v teoriích o důležitosti sociálních pozic v individualistické psychologii.
- ² Znění otázky: „Do jaké míry podle Vašeho názoru následující okolnosti ovlivňují to, zda člověk začne páchat trestnou činnost?“
- ³ Znění otázky: „Které z následujících věcí, by podle Vás měli nebo naopak neměli mít odsouzení ve věznicích k dispozici?“
- ⁴ Znění otázky: „Z následujících věcí a situací vyberte, prosím, v pořadí ty tři, ze kterých byste měl v případě svého uvěznění největší obavy. Jako první jmenujte tu věc nebo situaci, které byste se obával nejvíce, posléze vyberte ty na druhém a třetím místě.“
- ⁵ Sledovanými kritérii byl nápravný stupeň a geografická rozprostřenost věznic.
- ⁶ Počet respondentů (po vyřazení špatně vyplněných dotazníků): 424 (muži 331, ženy 93)
- ⁷ Znění otázky: „Vyberte, prosím, tři věci, které Vám na pobytu ve vězení vadí z uvedených věcí nejvíce...“
- ⁸ V českém vezeňství existují čtyři nápravné stupně: a) dohled, b) dozor, c) ostraha, d) přísná ostraha
- ⁹ Znění otázky: „Pokud byste si mohl vybrat, co byste chtěl mít ve vězení buď nově k dispozici anebo ve větší míře než nyní? Vyberte tři věci (v každém sloupci zaškrtněte jednu), které jsou pro Vás nejdůležitější...“
- ¹⁰ Odsouzený při takovéto návštěvě prochází jak před setkáním, tak po setkání osobní prohlídkou.
- ¹¹ Prožívání zejména ženské sexuality ve vězení se věnuje Kateřina Nedbálková v knize *Sputaná rozkoš* (Sociologické nakladatelství, 2006)
- ¹² Znění otázky (CVVM): „Můžete prosím vybrat všechny ty, které byste nechtěl mít za sousedy?“
Znění otázky (věznic): „Které z uvedených skupin byste nechtěl/a mít venku na svobodě za sousedy?“
- ¹³ Z důvodu nízkého zastoupení vysokoškoláků jsou čísla pouze orientační.
- ¹⁴ Znění otázky (CVVM): „Budu Vám postupně číst různé druhy lidského chování a Vy mi prosím řeknete, do jaké míry je považujete za morálně přijatelné“
Znění otázky (věznic): „Prosím, rozhodněte pro každý z následujících výroků, zda je dané jednání vždy omluvitelné, není nikdy omluvitelné nebo něco mezi tím.“
Pozn.: Odsouzení měli k dispozici škálu 1-5, která byla následně přepočítána na škálu 1-10.

Češi a slovenština

Tom Dickins

The Czechs and the Slovak language

Abstract: This study employs a range of up-to-date statistical information, including the findings of two nationwide surveys conducted on the author's behalf, to evaluate current perceptions of Slovak in the Czech Republic. Where appropriate, the results are compared with the evidence of other questionnaires (including Tejnor: 1971).

Keywords: Czech, Slovak, perceptions, attitudes, bilingualism, semi-communication, dialects

Úvod

Tento článek používá empirická data za účelem kontextualizace a shrnutí postojů Čechů ke slovenštině a jejich představ o znalosti slovenštiny. Klade si dále za cíl osvětlit změny, které nastaly po roce 1989, a přispět v obecnějším smyslu k existujícím poznatkům o česko-slovenských jazykových vztazích. Zároveň také usiluje o vyzdvižení obtížnosti při vymezení statutu dvou zeměpisně přilehlých kontaktních jazyků, jejichž identitu mluvčí definují ve stejné míře pomocí sdílené politické a historické zkušenosti (zejména ve dvacátém století) a jejich etnických, kulturních a jazykových rozdílů. Evidence je primárně shromážděna ze dvou celonárodních výzkumů, provedených pro autora v Centru pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.: „Postoje českých mluvčích k lexikálním výpůjčkám“ (dále jen „Postoje“) a „Češi a slovenština“.¹ Obsah a metodologie těchto výzkumů

jsou založeny na různé řadě diachronních a synchronních dat, zejména pak studie z roku 1971 v Institutu pro výzkum veřejného mínění (předchůdce CVVM), a tří rozsáhlých průzkumů Evropské unie.²

Rozsáhlý výzkum česko-slovenských jazykových vztahů je doložen jak u českých, tak u slovenských badatelů. Zaměřuje se na řadu vzájemně propojených témat zahrnujících:

1. roli jazyka v procesu budování národa, a nesouměrnou historii česko-slovenských jazykových vztahů [např. Nábělková 2007; Berger 2003; Lipowski 2005]
2. otázku československého jazyka za první republiky [např. Šmejkalová 2005; Lipowski 2005]
3. pojetí a užívání československého jazyka po roce 1948 [Budovičová 1974; Zeman 2007]
4. lexikální, morfologické a syntaktické vlivy češtiny na slovenštinu a naopak [Dolník 1992; Musilová 2005]

5. stupeň vzájemné srozumitelnosti obou jazyků [např. Budovičová 1987; Sloboda 2004]
6. pasivní dvojjazyčnost v česko-slovenských kontaktních situacích [Budovičová 1988; Musilová 2000]
7. jazykovou asimilaci a ponechání vlastního jazyka mezi Čechy žijícími na Slovensku a Slováky v Česku (zahrnující pohraniční komunity) [např. Hernová, Sokolová 2000; Ivaňová 2002]
8. jazykovou volbu a míšení kódu v česko-slovenských kontaktních situacích [Hoffmannová, Müllerová 1993; Sloboda 2005]
9. slovenštinu jako menšinový jazyk v České republice a češtinu jako menšinový jazyk na Slovensku [Neústupný, Nekvapil 2003; Votruba 1998]
10. postoje ke slovenštině v České republice a k češtině na Slovensku [např. Budovičová 1974].³

Tato studie se dotýká řady těchto témat ve snaze o syntézu měnícího se vztahu Čechů k národnímu jazyku jejich nejbližších slovanských sousedů. Použití kvantitativní metodologie nedovolí detailnější zvážení procesů vyjednávání, které charakterizují česko-slovenský diskurz na mikroúrovni, nicméně poskytuje nejpřesnější ukazatel současných postojových trendů. Otázka, zda je možné interpretaci dosažitelnosti slovenštiny běžnými českými mluvčími potvrdit pomocí pečlivého akademického zkoumání a zda jejich představy mají jakýkoli vliv na širší sociální, politické a ekonomické vztahy, je v kontextu této studie sekundární. Je možné, že Berger [2003] ve své velice dobře informované studii Čechů a Slováků žijících ve vzájemně sousedících zemích nezohledňuje v plném rozsahu platnost Tejnorových poznatků z roku 1971, a to, že 33 % respondentů tvrdilo, že slovenštině vůbec nerozumí.⁴ Důležitost Tejnorových dat spočívá právě v tendenci značného množství českých mluvčích ve své době podceňovat lingvistickou blízkost obou jazyků. Češi před rokem 1968 všeobecně nebyli nuceni dosáhnout dobrého ovládnutí slovenštiny, a proto mohou být více nakloněni ke zdůrazňování těch aspektů spisovné slovenštiny, jež se lišily od jejich vlastního jazyka (obzvláště lexikální prvky a morfologické rysy), nebo k soustředění se na propastný rozdíl mezi češtinou a nestandardními variantami slovenštiny (zejména východoslovenskými dialekty, rusínským nářečím a hybridními formami používanými Romy). Skutečnost, že téměř jeden z deseti Dickinsonových dotázaných v roce 2007 také popíral jakoukoli znalost slovenštiny, potvrzuje, že ne všichni čeští mluvčí považují oba jazyky za vzájemně srozumitelné. Zdá se pravděpodobné, že respondenti v této skupině byli nadměrně ovlivněni svou neschopností ve slovenštině aktivně komunikovat, ačkoli někteří mluvčí (zejména mladší generace) mohli také zohledňovat své nedokonalé *receptivní* dovednosti (v současné době občas označovány v české lingvistické teorii jako *percepční* dovednosti).

Pozadí česko-slovenských jazykových kontaktů

Nesouměrný vztah mezi češtinou a slovenštinou je zakořeněn v historii obou národů a byl názorně popsán v pracích Bergera, Nábělkové a dalších. Není zde třeba opakovat veškeré detaily, nicméně obecný nárys je nutný pro uvedení současné situace do kontextu. Postačí konstatovat, že spisovná čeština široce utvářela vývoj slovenštiny od čtrnáctého do devatenáctého století jako výsledek náboženského a vzdělávacího

kontakty.⁵ Status češtiny byl upevněn migrací protestantů z Čech a Moravy na slovensky mluvící území Horních Uhrů, která byla následkem porážky v bitvě na Bílé hoře v roce 1620. A někteří Slováci trvali na poslovenštěné podobě spisovné češtiny (*bibličtina*) do počátku minulého století. Když Ludvík Štúr (sám protestant na plně katolickém území) kodifikoval jazyk v roce 1840, založil ho na středoslovenském nářečí, ovšem i on provedl některé menší ústupky ve prospěch dříve navržené standardizace západoslovenského nářečí Antonem Bernolákem. Nová norma tedy reprezentovala rozumný, nicméně docela konzervativní kompromis – byla morfologicky a fonologicky vzdálenější spisovné češtině než *berňoláčtina*, ale stále v sobě nesla podstatnou podobnost s východoslovenskými nářečím v pravopisu, lexiku a syntaxi.

Následné vypovězení slovenštiny ze škol v Horních Uhrách od poloviny sedmdesátých let devatenáctého století zpomalilo ekonomický, kulturní a jazykový vývoj slovenských mluvčích, což mělo za následek skutečnost, že po roce 1918 byli Češi požádáni, aby podnikli většinu vzdělávacích a administrativních změn na Slovensku. Nesouměrný vztah mezi češtinou a slovenštinou byl zesílen ve dvacátých a třicátých letech regulováním odborného názvosloví a umělými konvergentními a divergentními tendencemi vůči češtině, někdy dokonce za cenu narušení správného úzu. Čeští lingvisté se snažili nasměrovat vývoj slovenštiny k normám češtiny prostřednictvím prosazování jednotnosti v použití specializované terminologie, a to zejména ve vědě a technologii, zatímco slovenští lingvisté vyjadřovali různé, někdy i protikladné názory.⁶ Aleš Brandner [2006] ve své recenzi knihy *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě* poznamenává, že: „...Slovenští puristé vystupovali za očistu spisovné slovenštiny od českých vlivů. Jejich protivníci, tj. ti, kteří byli pro sblížení češtiny a slovenštiny, se rekrutovali ze dvou táborů: jeden tvořili čechoslovakisté (představovaní českým jazykovědcem V. Vážným), druhý tvořil zástupce rodícího se slovenského strukturalismu (Ľ. Novák).“⁷

Nutná reorganizace slovenského školství a jiných veřejných institucí byla do omezené míry zjednodušena genetickou blízkostí češtiny a slovenštiny, ale vnitřní lingvistické faktory hrály mnohem méně důležitou roli v úspěchu nového uspořádání slovenské společnosti než politická rozhodnutí učiněná v Praze. Mezi nejkontroverznějšími zákonodárnými iniciativami zavedenými v období první republiky patřil jazykový zákon z roku 1920, který stanovil „jazyk československý“ jako „oficiální státní jazyk v republice“, mluvený „československým národem“, jenž se skládal ze dvou větví, Čechů a Slováků.⁸ Tento zákon odrážel názory mnoha vlivných českých badatelů, ale nikdy nebyl na Slovensku jednoznačně schvalován. Miloš Weingart vyjádřil mínění spíše Čechů než Slováků, když napsal v roce 1918: „...Slovenština, i když se povýšila na řeč spisovnou, není zkrátka zvláštní slovanský jazyk, nýbrž jenom druhá, krajinská forma československého jednotného jazyka.“⁹ Snahy definovat *českoslovenštinu* (jednotný československý jazyk) a zavést ji do učebních osnov nakonec ztroskotaly jak vzhledem k tomu, že rozdíly mezi spisovnou češtinou a spisovnou slovenštinou byly příliš velké, tak také proto, že se v praxi u Slováků očekávalo lepší ovládnutí češtiny než slovenštiny u Čechů.¹⁰ Ačkoli se obě varianty navrhovaného československého jazyka těšily rovnoprávnosti *de iure*, čeština byla *de facto* jazyk ústřední administrativy a státního zřízení.¹¹

Když byla respondentům položena otázka „Co znamená výraz *českoslovenština*?“, 549 (49 %) respondentů v projektu „Češi a slovenština“ v září 2007 odpovědělo, že to pro ně nic neznamená, a 167 (15 %) prohlásilo, že neví. Pouhých 131 (12 %) interpretovalo výraz správně jako zastupující myšlenku jednotného československého jazyka, zatímco 253 (22 %) zvolilo možnost míšení kódů; tj. kombinace češtiny a slovenštiny (jak je znázorněno použitím slovenských názvů měsíců českými mluvčími, když se obracejí na Slováky v češtině, nebo volbou slovenských mluvčích v případě, řekneme, *housky* a *borůvky* namísto *žemly* a *čučoriedky*, když nakupují jídlo v České republice). Zbylých 25 (2 %) respondentů navrhovalo alternativní, zcela odlišné vysvětlení. Definice, které uvádějí slovníky z období první republiky a z komunistické éry, svědčí o pestré historii termínu a stěží poskytují dostatečné objasnění pro nezasvěcené. *Českoslovenština* je definována v *Příručním slovníku jazyka českého*, A–J [1935–1937: 315], jako „starší název pro společný spisovný jazyk Čechů, Moravanů, Slezanů a uherských Slováků; čeština v širším smyslu“, a slovenská varianta *českoslovenčina* je odmítnuta jako slovo „méně správné“. Definice dále zároveň označuje *českoslovenštinu* za „... nyní společný název jazyka národa československého, který má spisovné znění české a spisovné znění slovenské“. Oproti tomu *Slovník spisovného jazyka českého*, A–G (1989: 252), tento termín definuje jako: „... (dř. [ive] v buržoazně nacionalistickém pojetí) jednotný, ve skutečnosti neexistující jazyk Čechů a Slováků ve dvojitěm spisovném znění, českém a slovenském“.

Poněkud více respondentů – 450 (40 %) – bylo připraveno zvolit definici pro kulturně-politický koncept *čechoslovakismus*, ale zatímco 343 (30 % ze všech dotázaných) ho identifikovalo správně jako představu o existenci jednotného československého národa, 100 (9 %) ho interpretovalo chybně jako slovo existující v češtině i slovenštině. Mezi dotázanými mladšími 20 let pouze 17 % zvolilo korektní definici, zatímco poměr vzrostl na 37 % u respondentů ve věkové skupině 45–59 let. Většina Čechů v době první republiky ochotně přijímala pojem *čechoslovakismus*, podepřený osobní autoritou T.G. Masaryka, ačkoli jeho užití oponovala Slovenská lidová strana stejně tak jako mnozí ze slovenské inteligence. Samotný koncept *čechoslovakismu* byl uváděn na základě skrytého předpokladu, že Češi a jejich jazyk měli hrát vedoucí roli v novém státě. Jak poznamenal Ladislav Holý: „Jednou z nejdůležitějších funkcí ideologie *čechoslovakismu* bylo zakrýt fakt, že Češi považovali Československo za svůj stát, a zamaskovat jejich dominantní roli v tomto státě vytvořením iluze, že byl zároveň český a slovenský.“¹² (tabulka 1)

Dokonce i po válce, když Košický program měl za cíl vytvořit jednotný stát rovnoprávných občanů a pojem *československého*

jazyka byl opuštěn komunistickými autoritami jako buržoazní koncept, čeština zůstala dominantním jazykem. Ani komunistické rozlišení mezi *národy* (tedy Čechy a Slováky) a *národnostmi* („národními“ etnickými minoritami jako například Němci a Poláky), ani příliv Slováků do česky mluvících zemí neměl větší dopad na status slovenštiny. Na počátku padesátých let bylo několik Slováků na vedoucích pozicích odsouzeno jako *buržoazní nacionalisté*, bez ohledu na své politické a třídní posudky – v první řadě za účelem posílit autoritu komunistické strany a nalézt viníka československého ekonomického selhání – ale zároveň také pravděpodobně za cílem přerušit slovenské separatistické stanovisko. Plný dosah slovenské nespokojenosti vyšel najevo až v šedesátých letech, kdy začali Slováci usilovat o nové definování česko-slovenských vztahů s cílem dosáhnout větší míry samourčení. Skilling [1976] argumentoval, že otázka demokratizace byla v období Pražského jara méně důležitá než otázka rovnoprávnosti, a to jak pro slovenské vedení, tak pro širokou veřejnost.¹³ Federalizace Československa v říjnu 1968 teoreticky poskytla Slovensku zřetelně více samostatnosti, ovšem pouze v rozmezí přísných omezení centrální autority, která byla vynucena normalizací. Lingvisté v té době mimo jiné předpokládali, že je jejich úkolem zdůrazňovat vzájemnou srozumitelnost obou jazyků raději než se soustředit na ty oblasti jazykových rozdílů, které by mohly představovat potíže. Slovenština byla od roku 1990 jediný oficiálně uznaný státní jazyk na Slovensku, ačkoli čeština je zde povolena v kontaktu s českými autoritami a menšiny mohou používat svůj vlastní jazyk v kontaktu se slovenskými autoritami v případech, kdy tvoří více než 20 % populace v dané obci. V letech 1995 a 1999 byly na Slovensku zavedeny dva nové jazykové zákony; první z nich, založený na zákoně z roku 1990, si kladl za cíl posílit status slovenštiny (ve vztahu k jiným jazykům, obzvláště maďarštině), zatímco druhý zákon byl představen zejména pro uspokojení požadavků Evropské unie v oblasti menšinových jazyků.¹⁴ Navzdory legislaci z roku 1995 si čeština udržuje výrazné postavení ve slovenských médiích, společenských vědách a ve vyšším vzdělání – široký rozsah literatury a jiných psaných materiálů zůstává i nadále dostupný v češtině.¹⁵ Slovenština je podobně široce uplatňována v České republice, a to zejména v televizi a rádiu, na pracovišti i v obchodech, nicméně čeští mluvčí obecně neprokazují stejnou míru vystavení se slovenskému jazyku a kultuře jako Slováci češtině a českému prostředí. V kontextu česko-slovenského diskurzu lingvisté ne vždy připisují dost velký význam roli sociokulturních znalostí pro rozumění, ale jejich důležitost byla zřetelně demonstrována Zemanem [1997] v jeho testu rozumění založeném na slovenském televizním programu.¹⁶

Přestože jazykový vliv slovenštiny na češtinu nebyl tak významný jako tomu bylo v opačném případě, existuje řada

Tabulka 1: Co znamenají výrazy *českoslovenština* a *čechoslovakismus*? (s vyloučením „bez odpovědi“)

Českoslovenština?	Všichni	Čechoslovakismus?	Všichni
Nic	549 (49%)	Nic	498 (44%)
Spojení slovenštiny s češtinou	253 (22%)	Slovo existující v češtině i slovenštině	100 (9%)
Představa o existenci jednotného čs. jazyka	131 (12%)	Představa o existenci jednotného čs. národa	343 (30%)
Jiná odpověď	25 (2%)	Jiná odpověď	7 (1%)
Neví	167 (15%)	Neví	177 (16%)

Poznámka: zaokrouhlená procenta přesně neodpovídají uváděným číslům.

frázi v každodenní češtině, které je možné přímo přisoudit slovenštině. Musilová [2005] cituje některé příklady slovakismů v médiích, které jsou potvrzeny dalšími českými mluvčími, zahrnující: „... *nad ránem (= k ránu)*“ a „*být na čele (= být v čele); dovolenka (= dovolená)*“ a „*rozlučka (= rozloučená)*“ (a jejich derivativy); *vlámat se někam (vloupat se)*“ a „*namyšlený (= nafoukaný)*“.¹⁷ Nicméně většina Čechů si vzhledem k blízkosti češtiny a slovenštiny není do značné míry vědoma původu takových výrazů. Pouhých 110 (10 %) respondentů v projektu „Češi a slovenština“ připustilo, že občas užívají slovakismy, zatímco 733 (65 %) tvrdilo, že je nepoužívají vůbec, a dalších 229 (20 %) prohlásilo, že je používají, ale pouze z legrace. Hravost, která charakterizuje postoj některých českých mluvčích ke slovenskému jazyku, je bezpochyby míněna v srdečném smyslu, ovšem může také přispívat k obecnému dojmu, že Češi ne vždy plně respektují jazykové a kulturní tradice svého někdejšího partnera.

Variety češtiny a slovenštiny

Mnohé jazyky mají *standardní* nebo *spisovné* formy, osvojované zejména ve vzdělávacím procesu, spíše než užívané jako přirozené neoficiální (mluvené) prostředky v domácnosti. Nicméně, rozdíly mezi spisovnou češtinou a její běžně mluvenou podobou jsou obzvláště zřetelné, protože spisovná čeština výrazně čerpá z předchozích vývojových podob pozdního 16. století, které byly samy inspirovány (někdy zastaralým) stavem ze 14. století. Změny, které nastaly v češtině 15. století, podobně vysvětlují některé rozdíly mezi současnými standardními formami češtiny a slovenštiny. Čeština má na rozdíl od slovenštiny obecně uznávaný interdialekt, takzvanou obecnou češtinu, která má svůj původ v oblasti středních Čech a je nyní rozšířena v celých Čechách a na západní Moravě. Obecná čeština se šíří jako mluva médií, ale mluvený jazyk v televizi a rádiu je natolik různorodý a zahrnuje tolik jazykových variant, že není možné tvrdit, do jaké míry ovlivňuje každodenní jazyk českých mluvčích na střední a východní Moravě a ve Slezsku.

Tradiční dialekty v Čechách nyní z velké části zanikly - ne tak docela zásluhou úspěchu obecné češtiny, nicméně byly do této doby zachovány na střední a východní Moravě a ve Slezsku.¹⁸ Neústupný a Nekvapil [2003] se shodují na dichotomii mezi spisovným a obecným jazykem v Čechách

a na západní Moravě, a mezi spisovným jazykem a jednotlivými dialekty na zbytku Moravy a ve Slezsku.¹⁹ Dialekty na Slovensku stále hrají mnohem podstatnější roli než dialekty na českém území a nemusí prozatím čelit hrozbě jakéhokoli interdialektu, ačkoli důležitost Bratislavy nevyhnutelně znamená, že její mluva ovlivňuje jazyk nespočetného množství Slováků žijících mimo hlavní město.

Jazykovou situaci v České republice a na Slovensku je možné zjednodušeně shrnout v následující tabulce 2.²⁰

V rámci tohoto příspěvku nás zajímá východní Morava, která obsahuje tři nářeční podskupiny: Valašsko na severu (obzvláště východ od Rožnova a Vsetína a kolem města Valašské Klobouky); Moravské Kopanice na severním Moravském Slovácku (zahrnující Starý Hrozenkov a okolní obce) a zbytek Moravského Slovácka na jihozápadě (čili menší oblasti Hornácko, Dolňácko a Podluží, a areál Hodonína).²² Moravské nářečí se místy stává v některých těchto oblastech fakticky nerozeznatelné od severní skupiny záposlovenských nářečí (používaných například v areálech Senice a Skalica v trnavské oblasti, a Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Ilava a Púchov v oblasti Trenčín). Podobnosti mezi východomoravskými dialekty a nejzápadnějšími slovenskými nářečímí zahrnují infinitivní koncovku „-ť“ místo „-t“ (na Valašsku a v Moravských Kopanicích), rozdíl mezi „l“ a „ľ“ (na Valašsku stejně tak jako ve Slezsku), nepřítomnost znělého „ř“ (v Moravských Kopanicích), užití 1. osoby plurálu končící na „-m“ místo „-me“ (v Moravském Slovácku), a nepřítomnost tvrdého „-y“ (v Moravském Slovácku). Ostatní nápadné morfofonémické odchylky od spisovné češtiny zahrnují užití koncového „-ú“ místo „-ou“ a krácení dlouhých vokálů v jednoslabičných slovech (například *bit, dat a nama*).²³

Přechod mezi českými a slovenskými nářečímí může být znázorněn jako součást jazykového kontinua. Obecně používaný příklad pro ilustraci fonologických rozdílů mezi češtinou a slovenštinou nabízí Tabulka 3.²⁴

Moravská nářečí tvoří most mezi češtinou a slovenštinou, což pravděpodobně přispívá významně k rozumnému slovenštině v českých zemích. Jak zdůraznil Ondřej Bláha [2005], stejně důležitá pro vývoj češtiny je skutečnost, že tato nářečí

Tabulka 2

ČESKÁ REPUBLIKA	SLOVENSKO
Kodifikované varianty	
Spisovná čeština, zahrnující o něco více kolokviální, nepřesně definovanou mluvenou variantu hovorová čeština .	Spisovná slovenština
Interdialekty	
Obecná čeština	
Tradiční dialekty (a jejich skupiny)	
České severovýchodní, střední, jihozápadní, česko-moravské	Záposlovenské severní, jihovýchodní, jihozápadní
Středomoravské (Hanácké)	Středoslovenské severní, jižní
Východomoravské moravkoslovenské	Východoslovenské jihozápadní, střední, východní
Slezské laškoslezské (slezskomoravské), slezskopolské,	Další skupiny goralské, ukrajinské, maďarská oblast

zároveň zabraňují tomu, aby se obecná čeština stala českým hovorovým standardem.²⁵ Přestože většina Čechů a Slováků akceptuje geopolitický pojem dvou národních států a bez váhání přijímá představu jazyka jako ztělesnění svých rozdílů, existuje zde také rozšířené stanovisko, které uznává kulturní a jazykové podobnosti mezi Moravany a Slováky. Z 589 respondentů, kteří vyjádřili svůj názor ve studii „Češi a slovenština“, 282 (48 %) považovalo rozdíly mezi východomoravskými dialekty a spisovnou češtinou za větší než rozdíly mezi východomoravskými dialekty a slovenštinou, zatímco pouze o sedm více dotázaných (289, tedy 49 %) považovalo rozdíly mezi východomoravskými nářečemi a slovenštinou za definitivně větší než v případě východomoravských nářečí a spisovné češtiny. Většina lidí v Praze a na jihozápadě, severozápadě a severovýchodě Čech byla toho názoru, že východomoravská nářečí jsou blíže slovenštině než češtině. Lidé na většině území Moravy měli ovšem tendenci zdůrazňovat podobnosti mezi východomoravskými nářečemi a spisovnou češtinou. Zřetelná většina dotázaných v středovýchodních/východních moravských a moravskoslezských městech, jako jsou Kroměříž, Vsetín, Uherské Hradiště, Opava, Frýdek-Místek a Karviná považovala východomoravská nářečí za bližší svému národnímu jazyku než slovenštině. 14 dotázaných z 20 (70 %), kteří vyjádřili svůj názor v pohraničním Hodoníně, prohlásilo, že rozdíly mezi východomoravskými nářečemi a slovenštinou jsou buď rozhodně, anebo pravděpodobně větší než rozdíly mezi východomoravskými nářečemi a spisovnou češtinou.

Tendence lidí žijících v Čechách připouštět podobnosti mezi východomoravskými nářečemi a slovenštinou a tendence středovýchodních/východních Moravanů zdůrazňovat jejich jazykovou spojitost se standardní formou mateřského jazyka jsou jedněmi z nejvíce se vyskytujících závěrů vycházejících ze zkoumaných dat. Tyto závěry naznačují jednak rozsah, ve kterém čeští mluvčí rozlišují mezi tradičními východomoravskými nářečemi a spisovnou češtinou, tak i sílu požadavku lidí ze středovýchodní/východní Moravy potvrdit svou českost. Z hlediska důležitosti jazyka jako ukazatele národní identity v České republice je možná nevyhnutelné, že východní Moravané záměrně podceňují vzájemnou blízkost stylu své mluvy se slovenštinou, a to bez ohledu na svou náklonnost ke sloven-

ským lidem. Je také v zájmu slovenských úřadů, aby propagovaly jazykové rozdíly mezi všemi formami češtiny a spisovnou slovenštinou, a to jak v souladu s veřejným míněním, tak jako způsob jeho ovlivňování.

Určení statutu slovenštiny

Průzkum veřejného mínění Eurobarometr zjistil, že 60 % Čechů ve věku 15 a více let bylo schopno konverzovat v cizím jazyce, zatímco podle jiných dat Evropské unie 29 % bylo schopno mluvit dvěma cizími jazyky.²⁶ Provedený průzkum bohužel citoval pouze procentní hodnoty pro tři nejrozšířenější mluvené jazyky – němčinu (31 %), angličtinu (24 %) a ruštinu (19 %) – a obě studie nezahrnovaly žádnou zmínku o slovenštině. Ačkoli toto opomenutí může poskytnout větší objektivitu při hodnocení úspěchu vyučování cizích jazyků, má prokazatelně za následek zkrácení jazykových dovedností Čechů – a což je ještě problematičtější, ponechává neurčený status slovenštiny.²⁷ Rozhodnutí slovenských úřadů uznat češtinu jako cizí jazyk, které pravděpodobně nebylo učiněno bez ideologické motivace, má protikladný důsledek – přeceňuje kompetenci slovenských občanů ve vztahu k cizím jazykům a opomíjí uznat stupeň vzájemné srozumitelnosti obou jazyků. Zda jsou slovenština a čeština považovány za dva samostatné jazyky, nebo nářečí jednoho stejného jazyka, závisí na tom, jak jsou termíny *nářečí* a *jazyk* interpretovány. Rozlišení mezi oběma pojmy pravděpodobně přesněji odráží kombinaci etnických a regionálních sebestereotypů, založených na dějinách a sociokulturních tradicích než rozdíly čistě jazykové.

Následující kritéria pro klasifikaci jazyků jsou používána podle mezinárodního standardu pro jazykové kódy (ISO 639-3), publikovaného 5. února 2007:

Dvě příbuzné varianty jsou zpravidla považovány za varianty stejného jazyka, pokud mluvčí jedné varianty inherentně rozumí mluvčím varianty druhé (tj. rozumí jí na základě jejich vlastní varianty bez potřeby osvojit si variantu cizí) na funkční úrovni

V těch případech, kdy je mluvená srozumitelnost mezi jednotlivými variantami okrajová, existence společné literatury nebo společné etnolingvistické identity s centrální variantou,

Tabulka 3: Fonologické rozdíly mezi češtinou a slovenštinou

ČEŠTINA		SLOVENŠTINA									
Spisovná čeština Daj mouku ze mlýna na vozík		Spisovná slovenčina Daj múku z mlyna na vozík.									
Obecná čeština Daj mouku ze mlejna na vozejk											
Česká nářečí Daj mouku ze mlejna na vozejk	Středomoravská nářečí (hanáčtina) Dě móku ze mléna na vozék	Slezská nářečí	Západoslovenská nářečí			Středoslovenská nářečí			Východoslovenská nářečí		
		Slezsko-moravské Daj muku ze mlýna na vozík	N Hodz/Daj múku z mlýna na vozík/vúz.			N Daj múku z mlyna na vozík.			x	Ce. Daj muku z mlýna na vozík.	E Daj muku z mlýna na vozík.
		Východomoravské Daj múku ze mlýna na vozík	x	x	x	X	x	x	x	SW Daj múku z mlyna na vozík.	
			SW Hodz/ Daj múku ze mlyna na vozík/ do kářičky.	x	SE Da múku ze mlyna na vozík.	S Daj múku ze mlyna na vozík.					

kteře obě strany rozumí, může být silným ukazatelem toho, že by měly být považovány za varianty stejného jazyka.

V těch případech, které se vyznačují dostatečným množstvím srozumitelnosti mezi jednotlivými variantami umožňujícími komunikaci, může existence být dobře utvořených - přestože rozdílných etnolingvistických identit - silným ukazatelem toho, že by varianty měly být považovány za různé jazyky.²⁸

Čeština a slovenština mohou být na základě prvního kritéria považovány za varianty stejného jazyka, neboť mluvčí jednoho národního jazyka inherentně rozumí mluvčím druhého - viz důkazy, a toto rozumění je zřídka, pokud vůbec, získáno pomocí učební výuky. Bylo odhadnuto, že zhruba 80 % obecně používaných lexikálních prvků v češtině a slovenštině je identických nebo snadno rozpoznatelných.²⁹ Ovšemže srozumitelnost jednotlivých slov a kolokací záleží na různých faktorech, včetně jejich spisovnosti a stylistických a významových funkcí a kontextu jejich užití. Hauser [1980] identifikuje šest „vrstev“ ve slovní zásobě: A. vrstvy slov podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka: 1. rozdíly územní (slova obecně češtiny, slova oblastní, slova nářeční), 2. rozdíly sociální (slang, argot); B. vrstvy slov podle slohových příznaků: 1. slova hovorová, 2. slova knižní, 3. odborné názvy, termíny, 4. poetismy; C. vrstvy slov podle časových příznaků: 1. slova zastaralá, 2. slova nová (neologismy); D. vrstva slov expresivních; E. vrstva slov cizích; F. vrstva slov řídkých.³⁰ Běžně používaná spisovná slova jsou zpravidla dostupnější než regionalismy a dialektismy nebo funkčně a stylisticky omezené výrazy, ale některé hovorové moravismy (jako např. dědina a hody) mají ekvivalenty ve slovenštině. Fonologické rozdíly mezi oběma jazyky obvykle nepředstavují zábranu běžného dorozumívání, a morfologické variace jsou dostatečně pravidelné na to, aby byly snadno asimilovány. Nicméně přestože čeština a slovenština jsou velice blízké ve slovní zásobě, fonologii, struktuře a formě a sdílejí významný objem literatury, nevyznačují se obecnou etnolingvistickou identitou s centrální jazykovou variantou. Z tohoto důvodu, podle třetího kritéria uvedeného výše, by k nim mělo být přistupováno jako k samostatným jazykům spíše než k nářečím jednoho jazyka.

Rozumí se, že žádný pokus o klasifikaci jazyků a nářečí není dost citlivý, aby bral v úvahu všechny faktory ovlivňující vlastní znalosti a postoje ke geneticky příbuzné cizí řeči, ale role etnolingvistické identity, posílené jazykovým zákonodárstvím, může být důležitější než vzájemná srozumitelnost dvou dialektů. Švédové, Norové a Dánové (zvláště Švédové a Norové) si dobře rozumějí, ale švédština, nórština a dánština jsou uznány za samostatné jazyky, i když nářečí východního Dánska mají mnoho společného s nářečím jižního Švédska, bokmål (populárnější ze dvou oficiálních variant norštiny) je silně ovlivněn spisovnou dánštinou a nynorsk (nebo nová norština) se podobá dialektům západního Švédska.³¹ Až na rozpad Jugoslávie v devadesátých letech dvacátého století většina srbských jazykovědců považovala srbochorvatštinu za společný jazyk Srbů, Chorvatů, Bosňáků a Černohorců (sr. československý jazyk), kdežto Chorvati často oponovali pojmu *chorvatskosrbského* jazyka a prosazovali ijekavské nářečí. V nynější době je existence srbštiny a chorvatštiny jako úředních jazyků nezávislých států brána jako samozřejmost prakticky všemi občany bývalé Jugoslávie.³²

Složitost formulování statutu slovenštiny spočívá v několika propojených faktorech. V první řadě mnoho Čechů vyrůs-

tajících před rokem 1993 stále cítí, že slovenština přispěla podstatným způsobem k pojetí československé národnosti, a tudíž je součástí kolektivní identity (přesto, že se oba národy rozdělily a Slováci mají v posledních letech větší tendenci zdůrazňovat odlišnost svého mateřského jazyka a etnických tradic). Z historického hlediska existuje mnoho faktů, které spojují oba národy. Slovensko bylo součástí Velkomoravské říše (od roku 833 do začátku 10. století); Čechové ve značné míře přispěli do slovenského jazykového a sociálně ekonomického rozvoje; hlavní slovenské osobnosti jako např. Pavel Jozef Šafárik a Jan Kollár hráli významnou roli v českém národním obrození; čeští a slovenští legionáři bojovali bok po boku v době před založením první republiky v roce 1918, a Češi a Slováci koexistovali ve stejném státě bez větších konfliktů po většinu dvacátého století. Podle dvou průzkumů provedených pro CVVM v listopadu 2006 a prosinci 2007, 34 % Čechů se staví rozhodně proti rozdělení Československa v roce 1993, a 47 % má za to, že rozdělení země nebylo nutné.³³ Skutečnost, že tolik Čechů stále pochybuje o důvodech a legitimitě rozdělení, je možná nejjednoznačnějším ukazatelem toho, že Slovensko ještě nemůže být považováno za zcela *cizí* zemi v konvenčním smyslu tohoto termínu.

Za druhé, množství Čechů je v blízkém příbuzenském svazku s osobami na Slovensku nebo má jiné osobní kontakty se Slovenskem. Z 1 126 Čechů dotazovaných ve studii „Češi a slovenština“, 198 (18 %) prohlásilo, že mají slovenské příbuzné, a 473 (42 %) se zmínilo o slovenských známých, v porovnání s pouhými méně než 13 %, kteří tvrdili, že nemají se Slováci žádné kontakty. Tento silný pocit spřízněnosti je také potvrzen ve výzkumech veřejného mínění, v nichž je Slovensko pravidelně označováno jako oblíbená *cizí* země Čechů a Slováci samotní jako *cizí* národ, kterému Češi dávají přednost.³⁴ 36 % respondentů v „Postojích“ zmiňovalo slovenštinu jako jazyk, k němuž mají nejvíce pozitivní vztah a 11 % ji identifikovalo jako svou druhou volbu jazyka.³⁵ Více než polovina (51 %) dotázaných ve věkové skupině 45–59 let jmenovala slovenštinu jako jazyk, ke kterému jsou nejvíce citově vázáni, ačkoli toto číslo klesá k 17 % mezi respondenty ve věku 15–29 let. (tabulka 4)

Za třetí, blízkost slovenského lexika, morfologie a fonologie k češtině vedla k tendenci Čechů oslovovat Slováky ve svém vlastním jazyce a naopak. Vzhledem k tomu, že Češi nemusejí mluvit slovensky, aby se dorozumívali, většina lidí nikdy nerozvíje aktivní komunikační dovednosti ve slovenštině. Strukturální a genetické podobnosti mezi oběma jazyky jsou nesporné. 95 % ze všech respondentů ve studii „Češi a slovenština“ souhlasí s tím, že jsou si „velice blízké“ nebo „docela blízké“, ovšem ve skutečnosti může pouze relativně nízký počet mluvčích prokázat plnou dvojjazyčnost. Čeští mluvčí zřídka pociťují povinnost přizpůsobit svůj jazyk výrazným způsobem potřebám komunikace se Slováky, a zároveň takového přizpůsobení není očekáváno u většiny slovenských mluvčích. Výjimky mohou existovat, když jsou oslovováni malé děti nebo příbuzní, ale i v těchto případech má používání mateřského jazyka tendenci dominovat komunikaci s tím, že ústupky jsou obecně odkázány pouze na oblast lexikálních prvků. Je možné, že neochota dělat chyby je hlavním faktorem v rozhodnutí mluvčích držet se vlastního jazyka, a to zejména v případech, kdy sami rozpoznávají, že jejich závislost na mezijazykové analogii může vyústit v nadměrnou generalizaci,

Tabulka 4: Ke kterým dvou jazykům máte nejvíce pozitivní a negativní vztahy? [„Postoje“]*

	Kladné odpovědi		Záporné odpovědi	
	První jazyk	Druhý jazyk	První jazyk	Druhý jazyk
slovenština	102 (36 %)	32 (11 %)	2 (1 %)	1 (0.5 %)
poština	10 (4 %)	18 (6 %)	2 (1 %)	1 (0.5 %)
ruština	6 (2 %)	27 (10 %)	21 (7 %)	14 (5 %)
romština	1 (0.5 %)		73 (26 %)	45 (16 %)
angličtina	57 (20 %)	36 (13 %)	5 (2 %)	3 (1 %)
francouzština	20 (7 %)	28 (10 %)	7 (3 %)	4 (1 %)
němčina	24 (9 %)	33 (12 %)	35 (12 %)	21 (12 %)
neevropský jazyk	1 (0.5 %)		46 (16 %)	26 (9 %)
jiný neslovanský evropský jazyk		3 (1 %)	59 (21 %)	46 (16 %)

* Tabulka nezahrnuje řadu menších jazyků a nezřetelných odpovědí.

jakou nacházíme v dětské mluvě, a zkomolení druhého jazyka. Ve světle zmíněných faktů bylo nicméně autorovi tohoto článku naznačeno, že se zmíněná situace v současné době mezi Čechy žijícími na Slovensku a Slováků žijícími v české republice pravděpodobně mění, protože více lidí aktivně přechází do jazyka hostitele, což je možná výsledek rostoucího vědomí citlivé povahy národní identity, a také více prozaické praktické touhy nevyčínat z řady.³⁶

Za čtvrté, Češi obzvláště středního věku mají tendenci snižovat dopad toho, že byli vystaveni slovenštině po určitou nepřetržitou dobu, na svou obeznámenost s tímto jazykem. Přesto, že slovenština nebyla nikdy tak prestižní na českých mluvčím území jako čeština na Slovensku, četba ve slovenštině se očekávala za socialistického režimu od žáků ve školách a média byla nucena zaměstnávat slovensky mluvící novináře, komentátory a hlasatele. Češi různých generací stále vzpomínají s náklonností na jedinečné sportovní komentáře Gabo Zelenaje či v pozdější době Karola Poláka a na slovenské televizní hry a slovenské herce v pondělí večer. Autorovi tohoto článku bylo také připomenuto neznámým recenzentem, že před rokem 1989 byly některé knihy k dispozici vzhledem k nerovnoměrným zásahům cenzury pouze ve slovenštině, a že na Slovensku dokonce publikovali polozakázané české a cizí spisovatele. Obyčejní lidé také přicházeli do kontaktu se slovenštinou v době dovolených, prostřednictvím práce, vojenské služby a různých druhů uměleckého vyjádření. Slovenština už není v současné době systematicky prosazována, navzdory svému setrávajícímu užití v mluvených médiích a nápisích na výrobcích (často vedle češtiny i jiných jazyků). České základní a střední školy nenabízejí žádnou výuku slovenštiny, přestože přibližně 200 000 Slováků (a mnohem více slovensky mluvících Romů) v současnosti žije v České republice a slovenští studenti pravidelně navštěvují české univerzity.³⁷

Některé kvalitativní aspekty česko-slovenského diskurzu

Kvalita česko-slovenské komunikace se různí na základě jejich participantů, kontextu a tématu diskurzu a může zahrnovat podstatné míšení kódů, nicméně je přijatelné ji charakterizovat jako funkčně efektivní. Termín *semikomunikace*, zavedený Einarem Haugenem [1966], byl příhodně aplikován na typ vzájemného rozumění, jež přetrvává mezi českými a slovenskými mluvčími.³⁸ Čím bližší je kontakt mezi mluvčí-

mi a delší doba, kterou Češi a Slováci strávili v zemích jeden druhého, tím větší je jejich tendence k přecházení do jazyka hostitele. Nedostatek potřeby pro takovéto přecházení však znamená, že užití jazyka v tomto případě zůstává otázkou osobní volby a někteří mluvčí nikdy přechod nepodstupují.

Ze 781 respondentů, kteří ve studii „Češi a slovenština“ vyjádřili pevné stanovisko k vzájemné schopnosti Čechů a Slováků ovládat jazyky toho druhého, 109 (14 %) cítilo, že Češi mluví slovensky lépe, 230 (30 %) prohlásilo, že Slováci mluví česky lépe, a 442 (57 %) mělo za to, že jsou jejich jazykové kompetence zhruba srovnatelné. Na základě procentuálního zastoupení populace v obou zemích je pravděpodobné, že existuje více Slováků, kteří mluví lépe česky než Čechů slovensky, ať už je to způsobeno jejich větším vystavením se češtině prostřednictvím života v České republice, hromadných sdělovacích prostředků, umění nebo rozličných psaných textů. Nicméně rozdíly nemusejí být tak velké, a mohou být zastřeny tendencí mnohých mluvčích komunikovat ve svém rodném jazyce, pokud od nich není jazykový přechod striktně vyžadován.

Přes všechny zábrany osvojování slovenského jazyka zůstává slovenština s velkým náskokem *cizím* jazykem, který je Čechům nejznámější. Podle výsledků v „Postojích“, 21 % dotazovaných rozumí i hovoří slovensky velmi dobře, 40 % rozumí i hovoří, ale ne moc dobře, a 29 % dobře rozumí a hovoří jen s obtížemi. Slovenština je jediným *cizím* jazykem, kdy množství mluvčích s dobrou aktivní znalostí přesahuje 8 % v jakékoli věkové skupině či 7 % bez rozdílu věkových skupin. (tabulka 5)

Procentuální zastoupení mluvčích s aktivní znalostí slovenštiny vzrostl z 12 % v Tejnorově průzkumu z roku 1971 na 61 % v roce 2005 (v porovnání s nárůstem znalostí angličtiny ze 4 % na 22 %). Více než 90 % respondentů v „Postojích“ tvrdilo, že mají alespoň pasivní znalost slovenštiny, v porovnání s 25 % v případě dalších slovanských jazyků (obzvláště polštiny). (tabulka 6)

Češi ve věkové skupině 30 až 59 jsou nejvíce zblhlí ve slovenštině, zatímco mluvčí ve věku do 20 let a více než 60 let mají nejnižší schopnost komunikace ve slovenském jazyce. Velké množství českých mluvčích kolem věku 60 let, kteří tvrdí, že mají pouze pasivní znalost slovenštiny – 36 % –, odráží status slovenštiny na českých mluvčím území před rokem 1968,

Tabulka 5: Jak dobře znáte cizí jazyk? (%) [„Postoje“]

	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	h.	i.	j.	k.
Rozumí i hovoří velmi dobře = velmi dobrá aktivní znalost	21	6	5	7	1	4				4	
Rozumí i hovoří, ale ne moc dobře = dost dobrá aktivní znalost	40	16	24	21		4		1	1	6	
Dobře rozumí, hovoří jen s obtížemi = pasivní znalost	29	15	33	23	1		2	4		15	1
Neovládá	10	63	38	49	98	92	97	95	97	74	98
Neví							1		2	1	1

Pozn.: a = slovenština, b. = angličtina, c. = ruština, d. = němčina, e. = romština, f. = francouzština, g. = španělština, h. = italština, i. = jiný neslovanský evropský jazyk, j. = jiný slovanský jazyk, k. = jiný neevropský jazyk.

Tabulka 6: Jak dobře znáte cizí jazyky? (%)

Jazyk	Tejnor			Dickins		
	Aktivní znalost	Pasivní/aktivní znalost	Pasivní znalost	Aktivní znalost	Pasivní/aktivní znalost	Pasivní znalost
slovenština	12	67	55	61	90	29
ruština	21	51	30	29	62	33
němčina	17	46	29	28	51	23
angličtina	4	11	7	22	60	15
francouzština	2	7	5	4	7	4
jiné jazyky (jiný slovanský jazyk)	4	8	4	13 (10)	35 (25)	23 (15)

zatímco pokles ve znalosti u mladší generace je možné přímo přisoudit postkomunistickému rozdělení Československa. Pouhých 10 % respondentů ve věkové skupině 15-19 let tvrdilo, že plynule hovoří slovensky, zatímco 31 % prohlásilo (více méně nepravděpodobně), že neznají slovenštinu vůbec. Méně než polovina nejmladších dotázaných (41 %) aktivně ovládá slovenštinu, v porovnání s více než 74 % mezi 45-59 letými. (graf 1)

Více než dvě třetiny (75 %) dotázaných ve studii „Češi a slovenština“ (zahrnujících 66 % věkové skupiny 15-29 let) pociťovalo, že mladší generace jako celek rozumí slovenštině méně dobře než jejich předchůdci před deseti lety, zatímco pouhé 1 % trvá na tom, že došlo ke zlepšení v rozumění. Potřeba zvrátit tento pokles je nyní všeobecně uznávaná. Několik vzdělávacích aktivit bylo uskutečněno v malém měřítku za účelem ustavení bližších kontaktů mezi českými a slovenskými dětmi školního věku. Tyto aktivity zahrnují například projekt ve Zlíně, jež je zčásti dotovaný Evropskou unií.³⁹ Přesto zde není výrazná shoda v tom, že by měla být slovenština uvedena do učebních osnov základních škol. Pouze 30 % dotázaných ve studii „Češi a slovenština“ se domnívalo, že by se čeští školáci pravděpodobně či rozhodně měli učit slovenštině, což je v porovnání s 53 % (zahrnujícími 57 % z 15-29 letých), kteří tuto potřebu popírali.

Občasný pasivní kontakt s mluveným jazykem sám o sobě, i v případě jazyků tak blízkých jako čeština a slovenština nejeví dostatečný k tomu, aby překonal dojem komunikační bariéry vyvstávající z užívání rozdílných morfofonémických kódů. Jak bylo zdůrazněno Mirou Nábělkovou [2007]:

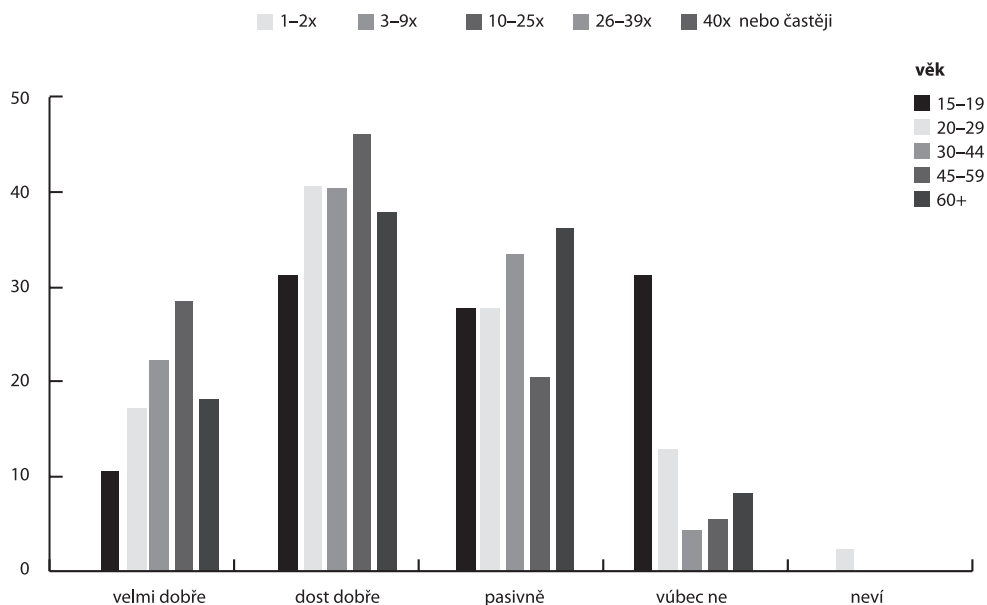
„Jazyková blízkost se nejeví jako schopná zaručit automaticky pociťovanou otevřenost ve vztahu k jinému jazyku. Z tohoto hlediska pociťovaný bilingvismus, který byl pova-

žovaný za do té míry přirozený, že byl dokonce pokládán za bilingvismus uživateli jazyka na česko-slovenském území [...], se nyní zdá být považován za specifickou schopnost zásluhou jeho současné (buď skutečné, předpokládané, nebo prohlášené) absence na české straně.“

Pokles v rozumění slovenskému jazyku se nicméně netýká pouze skupiny mluvčích ve věku do 30 let. Pouhých 15 % všech dotázaných v projektu „Češi a slovenština“ se domnívá, že rozumějí slovenštině lépe než před deseti lety, zatímco 44 % tvrdí, že je jejich rozumění horší. 52 % mezi 60 a více letými prohlásilo, že nyní zažívají větší potíže, v porovnání se zanedbatelnými 7 % dotázaných této skupiny, kteří měli pocit, že se jejich dorozumívací kompetence zlepšila. Dokonce i věkové skupiny 30-44 let a 45-59 let se shodovaly v tom, že nerozumí slovenštině tak dobře jako před desetiletím. Mluvčí ve věku 20-29 let jsou více rovnoměrně rozdělení v odpovědích na tuto otázku, s tím, že téměř 28 % poukázalo na zlepšení svého rozumění a 38 % zaznamenalo úpadek. Je nevyhnutelné, že 15-19 letí obecně nyní rozumějí slovenštině lépe, protože byli před deseti lety malými dětmi. (tabulka 7)

Stejný pokles je možné pozorovat u všech věkových skupin také v případě aktivní schopnosti používat slovenštinu. Když byli dotázáni, zda mluví slovensky více nebo méně často než před deseti lety, necelých 5 % respondentů prohlásilo, že více, zatímco 30 % se přiklonilo ke druhé možnosti. Méně lidí – 22 % – tvrdilo, že mluví slovensky hůře než dříve, a pouhých necelých 7 % trvalo na tom, že mluví lépe. Pokud však vyloučíme 15-29 leté (z důvodu jejich příliš nízkého věku před deseti lety), toto číslo se sníží přibližně na 3 %. Je podstatné, že více než polovina dotázaných ve své odpovědi na obě otázky prohlásila, že nikdy slovensky nemluvili, a tím zpochybnili předpoklad, že většina lidí po roce 1968 dosáhla určitého stupně bilingvismu.⁴¹ (tabulka 8, 9)

Graf 1: Jak dobře znáte cizí jazyky? – Slovenština [„Postoje“]

Tabulka 7: Rozumíte slovenštině lépe nebo hůře než před deseti lety? [„Češi a slovenština“]

	Všichni	15-19	20-29	30-44	45-59	60+
Rozhodně lépe	48 (4 %)	11 %	8 %	4 %	1 %	2 %
Spíše lépe	119 (11 %)	20 %	20 %	8 %	10 %	5 %
Rozhodně hůře	375 (33 %)	11 %	27 %	38 %	35 %	39 %
Spíše hůře	119 (11 %)	7 %	11 %	10 %	10 %	13 %
Jiná odpověď	312 (28 %)	23 %	18 %	28 %	32 %	31 %
Neví	150 (13 %)	28 %	16 %	12 %	12 %	10 %

Tabulka 8: Mluvíte slovensky častěji nebo méně často než před deseti lety? [„Češi a slovenština“]

	Všichni	15-29	30-44	45-59	60+
Rozhodně častěji	21 (2 %)	5 %	1 %	1 %	2 %
Spíše častěji	28 (3 %)	5 %	2 %	2 %	1 %
Spíše méně často	142 (13 %)	7 %	14 %	13 %	16 %
Rozhodně méně často	193 (17 %)	12 %	19 %	19 %	19 %
Nikdy slovensky nemluvil(a)	691 (61 %)	69 %	60 %	59 %	58 %
Jiná odpověď	24 (2 %)	2 %	1 %	4 %	2 %
Neví	24 (2 %)	2 %	3 %	2 %	1 %

Tabulka 9: Mluvíte slovensky lépe nebo hůře než před deseti lety? [„Češi a slovenština“]

	Všichni	15-29	30-44	45-59	60+
Rozhodně lépe	21 (2 %)	3 %	2 %		2 %
Spíše lépe	53 (5 %)	9 %	5 %	4 %	1 %
Rozhodně hůře	158 (14 %)	7 %	14 %	18 %	17 %
Spíše hůře	89 (8 %)	7 %	9 %	7 %	10 %
Nikdy slovensky nemluvil(a)	611 (54 %)	62 %	53 %	52 %	50 %
Jiná odpověď	112 (10 %)	5 %	10 %	12 %	14 %
Neví	79 (7 %)	7 %	7 %	7 %	6 %

Tabulka 10: Mluvíte doma s rodinou jazyky jinými než čeština? [„Postoje“]

	První jazyk	Druhý jazyk	Třetí jazyk
slovenština	3 (1 %)	1 (0.5 %)	1 (0.5 %)
polština	6 (2 %)	4 (1 %)	1 (0.5 %)
romština	1 (0.5 %)	1 (0.5 %)	1 (0.5 %)
jiný slovanský jazyk	1 (0.5 %)	1 (0.5 %)	1 (0.5 %)
angličtina	10 (4 %)	2 (1 %)	
němčina	11 (4 %)	6 (2 %)	1 (0.5 %)
jiný neslovanský evropský jazyk	1 (0.5 %)	1 (0.5 %)	
jako celek	33 (12 %)	16 (6 %)	5 (2 %)

Některé kontextuální aspekty česko-slovenského diskurzu

Ačkoli Slovensko zůstává nadále druhým nejpobulárnějším turistickým cílem vedle Chorvatska a po Německu druhým největším obchodním partnerem, Dickinsonova data potvrzují, že většina Čechů má ke slovenskému jazyku omezený přístup.⁴² Méně než 8 % respondentů v „Postojích“ prohlásilo, že mluví nebo píše ve slovenštině denně nebo týdně, a ještě méně – 5 % – připustilo, že používají slovenštinu každý týden při práci. Pouhá 4 % dotázaných strávila měsíc a více na Slovensku – stejný poměr jako v Británii, a značně méně než 7 % v Německu. Zatímco polovina dotázaných sleduje nebo poslouchá média vysílající v cizím jazyce, pouze 18 % si naladí slovenské stanice jednou týdně či častěji (v porovnání s 19 % v případě němčiny). Velmi malé množství Čechů tvrdí, že mluví slovensky doma (v České republice) s ostatními členy rodiny – 2 % v „Postojích“ z celkových 13 % všech respondentů, kteří prohlásili, že používají alespoň jeden cizí jazyk ve svém vlastním domově. Je samozřejmě možné, že zmíněné množství 2 % nezobrazuje skutečnou míru vlivu slovenštiny na každodenní užívání jazyka v domácnostech s aspoň jedním slovensky mluvícím dospělým, ovšem na druhé straně vypovídá o vysokém stupni generační jazykové změny v rodinách se slovenskými kořeny. (tabulka 10)

Podle výzkumu v projektu „Češi a slovenština“ 63 % Čechů se slovenskými příbuznými se z velké míry drží vlastního jazyka, zatímco 8 % mluví převážně slovensky a více než čtvrtina je buď charakterizovaná takzvaným míšením kódů (code-mixing), anebo mění oba jazyky na základě okolností. Množství mluvčích držících se primárně češtiny klesá ve věkové skupině 45-59 let pod 46 %, avšak stoupá k 75 % u 15-29 letých. Češi ve věku mezi 45 a 59 let mají největší znalost slovenštiny, a také Slováci ve stejné věkové skupině mají nejvíce bezproblémový vztah k češtině, což je doloženo skutečností, že pouze zhruba polovina – 54 % – obecně používá slovenštinu, když mluví s českými příbuznými. 68 % respondentů celkově prohlásilo, že jejich slovenští příbuzní jim zpravidla odpovídají ve slovenštině, v porovnání s 10 % mluvčích, jejichž příbuzní reagují výhradně v češtině. (tabulka 11, 12)

Obecně řečeno, Češi dělají méně jazykových ústupků vůči slovenským známým než slovenským příbuzným, s tím, že 73 % v tomto případě hovoří výhradně česky. Není překvapující, že slovenští známi (kteří v mnoha případech žijí v České

republice) určitým způsobem více inklinují k používání češtiny, ačkoli podle tvrzení respondentů 66 % z nich upřednostňuje odpovídat jim ve slovenštině. Nejsou zde žádné významné rozdíly v užití co se týče pohlaví, zeměpisné polohy či dokonce vzdělání, ovšem skupina 60 a více letých je nejvíce náchylná k přecházení do slovenštiny, možná proto, že pocítují větší potřebu činit tak ve vztahu k slovenským účastníkům rozhovoru. (tabulka 13)

Podobný obrázek vyvstane při rozhovoru se slovenskými cizinci kdekoli mimo Slovensko. V tomto případě 73 % Čechů dává přednost používání vlastního jazyka, a pouhá 2 % se vyznačují přecházením do slovenštiny. Mezi 788 respondenty (70 % z celkového počtu), kteří občas tráví čas na Slovensku, 593 (75 %) mluví hlavně česky, když tam jsou, zatímco 169 (21 %) směšuje oba jazyky nebo mezi nimi kolísá, a 22 (3 %) se rozhodne převážně pro slovenštinu. Úroveň vzdělání lidí prozrazuje více o pravděpodobnosti jejich rozhodnutí pro cestování na Slovensko než o jejich jazykové volbě – 47 % nejméně vzdělaných dotázaných tvrdí, že na Slovensko nikdy nejedí. U vysokoškolsky vzdělaných lidí je nejvíce pravděpodobné, že navštíví Slovensko, ovšem 93 ze 122 (76 %) u těch, kteří tak učiní, mluví převážně česky, v porovnání s 219 z 305 (72 %) mluvčích s neúplným středním vzděláním. Věk je tu znovu nejdůležitějším faktorem určujícím jazykové užití. 83 % z 201 dotázaných ve věku 15-19 let, kteří cestují na Slovensko tam obecně mluví česky, což je v kontrastu se 72 % u mluvčích ve věkové skupině 45-59 let. (tabulka 14)

Závěr

Spisovná čeština a slovenština vedle sebe existují po dlouhou dobu bez zjevné antipatie mezi jejich mluvčími, ovšem za předpokladu, že čeština soustavně uplatňovala a dodnes uplatňuje větší vliv na slovenštinu než naopak. Zatímco Češi vždy považovali nadřazenost svého jazyka za samozřejmost, Slováci se pokoušeli ve stále větší míře charakterizovat svůj mateřský jazyk v protikladu ke spisovné češtině. Nestejnoměrný vztah mezi oběma jazyky pravděpodobně měl svůj smysl a byl užitečný v období hrozby maďarizace, avšak později dosáhl bodu logické absurdity se zavedením pojmu *českoslovenština* (společný název jazyka národa československého) v období první republiky. Prosazování *českoslovenštiny* implicitně předpokládalo, že čeština bude působit jako obecný jazyk neboli *Dachsprache* pokrývající jak území Čechů, tak Slováků⁴³, zatímco Slováci si přisvojí určitý *přechodný jazyk* (interlingua-

Tabulka 11: Jak mluvíte se slovenskými příbuznými [„Češi a slovenština“]

	Všichni	15-29	30-44	45-59	60+
Hlavně česky	124 (63 %)	33 (75 %)	36 (74 %)	21 (46 %)	34 (58 %)
Hlavně slovensky	16 (8 %)	21 (5 %)	2 (4 %)	3 (7 %)	9 (15 %)
Někdy česky, jindy slovensky	34 (17 %)	4 (9 %)	6 (12 %)	14 (30 %)	10 (17 %)
Přechází mezi češtinou a slovenštinou	20 (10 %)	4 (9 %)	3 (6 %)	7 (15 %)	6 (10 %)
Jiná odpověď	4 (2 %)	1 (2 %)	2 (4 %)	1 (2 %)	

Tabulka 12: Jak vaši slovenští příbuzní odpovídají? [„Češi a slovenština“]

	Všichni	15-29*	30-44*	45-59*	60+*
Hlavně česky	20 (10 %)	7 (16 %)	3 (6 %)	5 (11 %)	5 (8 %)
Hlavně slovensky	130 (66 %)	25 (57 %)	40 (82 %)	25 (54 %)	40 (68 %)
Někdy česky, jindy slovensky	26 (13 %)	7 (16 %)	2 (4 %)	9 (20 %)	8 (14 %)
Přechází mezi češtinou a slovenštinou	18 (9 %)	4 (9 %)	2 (4 %)	6 (13 %)	6 (10 %)
Jiná odpověď	4 (2 %)	1 (23 %)	2 (4 %)	1 (2 %)	

* Věk se zde vztahuje na české respondenty, ne na jejich příbuzné.

Tabulka 13 : Jak mluvíte se slovenskými známými, a jak vám oni odpovídají? [„Češi a slovenština“]

	Jak mluví se slovenskými příbuznými	15-29	30-44	45-59	60+	Jak mluví slovenští příbuzní
Hlavně česky	346 (73 %)	78 %	80 %	71 %	64%	31 (7 %)
Hlavně slovensky	14 (3 %)	2 %	1 %	1 %	7%	317 (67 %)
Někdy česky, jindy slovensky	61 (13 %)	8 %	10 %	18 %	16%	67 (14 %)
Přechází mezi češtinou a slovenštinou	46 (10 %)	11 %	8 %	9 %	12%	55 (12 %)
Jiná odpověď	5 (1 %)	1 %	1 %	1 %	1%	2 (0.5 %)

Tabulka 14: Jak mluvíte s ostatními Slováky? [„Češi a slovenština“]

	Mluví na Slovensku se Slováky	15-29	30-44	45-59	60+	a.	b.	c.	d.
Hlavně česky	591 (53%)	58 %	56 %	49 %	47 %	39 %	50 %	62 %	65 %
Hlavně slovensky	22 (2%)	0.7 %	1 %	2 %	5 %	2 %	2 %	2 %	3 %
Někdy česky, jindy slovensky	85 (8%)	4.5 %	8 %	9 %	9 %	7 %	8 %	8 %	8 %
Přechází mezi češtinou a slovenštinou	84 (7%)	6 %	7 %	9 %	8 %	5 %	9 %	6 %	10 %
Nejezdí na Slovensko	337 (30%)	30 %	27 %	31 %	31 %	47 %	31 %	22 %	14 %
Jiná odpověď	1 (0%)								
Neví	3 (0.5%)	1 %	0.5 %			0.5 %		0.5 %	

Pozn.: a. (Neúplně) základní, b. Střední bez maturity, c. Střední s maturitou, d. VOŠ, Bakalářské a VŠ .

ge), který by činil podstatně více ústupků spisovné češtině než bylo obecně přijatelné pro slovensky mluvící populaci. Ačkoli je třeba na podobné plány nahlížet v kontextu role Čechů při restrukturalizačních procesech na Slovensku v meziválečné době a také z pragmatických geopolitických ohledů (zejména snahy představit vnějšímu světu jednotné vzezření), jejich důsledkem na Slovensku bylo nevyhnutelně posílení představy kuturní a jazykové podřízenosti. Slovenština byla Čechy považována za jazyk postrádající svou autonomii (v podstatě české nářečí) ve všech případech vztahujících se ke státním záležitostem. Ačkoli je nyní slovenština v České a Slovenské

republike všeobecně uznávána jako autonomní, plně vyvinutý jazyk (neboli *Ausbausprache*) jak ve smyslu svých sociálních funkcí, tak svého tvarosloví, mají Slováci obvykle větší přístup k češtině než naopak. Řada lexikálních a jiných jazykových prvků přímo přičtených vlivu češtiny se výrazně nesnížily ani po rozpadu Československa 1. ledna 1993.

Mezi koncem šedesátých let minulého století a začátkem let devadesátých existovala tendence zveličovat rozsah toho, jakým způsobem sdílené rysy češtiny a slovenštiny v podstatě zaručovaly funkční bilingvismus, a zároveň zmírňovat roli pravidelného vystavení lidí jazyku a kultuře svých sousedů.

Zdá se pravděpodobné, že někteří čeští mluvčí vyššího věku mají nyní nadsazený názor na stupeň své dřívější aktivní komunikační kompetence ve slovenštině, nicméně se nemýlí v představě, že došlo k všeobecnému úpadku znalostí slovenštiny během posledních deseti let. Postkomunistická generace (jejíž kontakt se slovenštinou se různí na základě osobních okolností) je možná více závislá na kontextu při sémantické disambiguaci, nicméně její schopnosti chápání jsou téměř jistě lepší, než by si byla ochotná připustit. Blízkost východomoravských nářečí k západoslovenským nářečím, spojená s tendencí spisovné slovenštiny klonit se více k normám stanoveným na západě země než k těm na východě, zaručuje to, že spisovný jazyk zůstává široce srozumitelný pro všechny české mluvčí s možnou výjimkou velmi malých dětí. Neochota mluvit slovensky u Čechů všech věkových kategorií v sobě obsahuje hlubší psycholingvistickou úroveň, která odráží jejich představu, že mohou komunikovat efektivněji a v některých případech autoritativněji, pokud se budou držet svého vlastního jazyka. I ti čeští mluvčí, kteří mají slovenské příbuzné, jsou více nakloněni zvolit si v komunikaci mateřský jazyk raději než přejít do slovenštiny.

Výzkum analyzovaný v tomto článku poskytl statistickou bázi pro zdůvodnění řady obecných předpokladů o česko-slovenských jazykových vztazích (například toho, že velmi málo Čechů mluví slovensky i v případech, kdy odcestují na Slovensko, nebo že Češi zůstávají nakloněni Slováckům a jejich jazyku). Důležitější je možná to, že také dále osvětlil složitost charakterizace statutu dvou blíže příbuzných kontaktních jazyků, dříve mluvených členy původní populace stejného státu (od roku 1918 do 1938 a od 1945 do 1992), kde se jeden jazyk po desetiletí těšil neúměrné prestiži. Nejdůležitějším závěrem vycházejícím z této studie je to, že více než polovina největší *etnické* skupiny v České republice – lidí žijících v Čechách (na rozdíl od Moravanů) – považuje rozdíly mezi východomoravskými nářečím a spisovnou češtinou za větší než rozdíly mezi východomoravskými nářečím a spisovnou slovenštinou. Fakt, že mluva v částech Moravského Slezska vzdáleného 50 kilometrů od slovenských hranic je považována za nejbližší morfologii psané češtiny naznačuje, jak relativní shodu mezi spisovnou češtinou a spisovnou slovenštinou, tak dosah rozdílů existujících mezi spisovnou češtinou a obecnou češtinou.

literatura

- Bělič, J. 1972. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Berger, T. 2003. „Slovaks in Czechia – Czechs in Slovakia.“ *International Journal of the Sociology of Language* 162: 19-39.
- Bláha, O. 2005. „Moravský jazykový separatismus: zdroje, cíle, solovanský kontext.“ *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica* 3: 293-299.
- Brandner, A. 2006. *Recenze: Lipowski, J. 2005. „Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě.“* Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. In *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněnské University. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis. Linguistica Brunensia*. A 54. [online] [cit. 8.7.2009]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/sborniky/rada_jazykovedna/dataweb06/06drecenze/lipowski.htm>.
- Budovičová, V. 1974. „Spisovné jazyky v kontakte. Sociolingvistický pohľad na dnešný vzťah spisovnej slovenčiny a češtiny.“ *Slovo a slovesnosť* 35: 171-181.
- Budovičová, V. 1987. „Semikomunikácia ako lingvistický problém.“ Pp. 49-66 in Mistrik, J. (ed.). *Studia Academica Slovaca*. Bratislava: Alfa.
- Budovičová, V. 1988. „Semikomunikácia ako faktor medzijazykovej dynamiky.“ Pp. 45-54 in Brabcová, R., Štícha, F. (eds.). *Dynamika súčasnej češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Sborník Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.
- Budovičová, V. 1988. „Dvojazyčná komunikácia v slovenčine a češtině.“ *Slovo a slovesnosť* 13: 115-128.
- Comrie, B. (ed.). 1987. *The World's Major Languages*. London: Croom Helm, & New York: Oxford Univeristy Press.
- Daftary, F., K. Gál. 2000. „The New Slovak Language Law: Internal or External Politics?“ Flensburg: *ECMI Working Paper 8* [online] [cit. 20.2.2009]. Dostupné z: <http://www.ecmi.de/download/working_paper_8.pdf>.
- Dickins, T. 2009. *Attitudes to lexical borrowing in the Czech Republic*. Liberec: Nakladatelství Bor.
- Dickins, T. 2008. „Postoje k výpůjčkám v soudobé češtině.“ *Naše společnost* 6 (1): 14-28.
- Dolník, J. 1992. „České slová v slovenčine.“ Pp. 1-10 in Mlacek, J. (ed.). *Studia Academica Slovaca* 21: Bratislava: Stimul.
- Dolník, Juraj. 2002. „Slowakisch.“ Pp. 275-281 in Janich N., A. Greule (eds.). *Sprachkulturen in Europa. Ein internationales Handbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Fischer, J. et al. 2006. *Statistická ročenka České republiky (Statistical Yearbook of the Czech Republic)*. Praha: Scientia.
- Gramma, G.S. 2006. *Language policy and language rights in Slovakia*. Barcelona: Mercator – Working papers [online] 23: 7 [cit. 20.2.2009]. Dostupné z: <<http://www.ciemen.org/mercator/pdf/wp23eng.pdf>>.
- Greenberg, R.D. 2004. *Language and Identity in the Balkans: Serbo-Croatian and its Disintegration*. Oxford: Oxford University Press.
- Hasil, J. 2004. „Čeština v kontaktu s jinými jazyky.“ Pp. 81-88 in Balowski, M., J. Svoboda (eds.). *Konstanty a proměny v českém jazyce a literatuře XX. století. Sborník referátů z mezinárodní konference konané 15. – 16.5.2003 ve Wałbrzychu*. Ostrava – Wałbrzych: Ostravská univerzita a Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.
- Hasil, J. 2004. „Čeština v proměnách 20.století.“ Pp. 53-62 in Hasil, J., J. Kuklík (eds.). *Přednášky z XLVII. běhu LŠSS*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Haugen, E. 1987. „Danish, Norwegian and Swedish.“ Pp. 157-179 in Comrie, B. (ed.). *The World's Major Languages*. London: Croom Helm, & New York: Oxford Univeristy Press.

- Haugen, E. 1966. „Dialect, language, kation.“ *American Anthropologist* 68 (4): 922-935.
- Haugen, E. 1972. „Semicommunication: The language gap in Scandinavia.“ Pp. 215-236 in Dil, A.S. (ed.). *The Ecology of Language. Essays by Einar Haugen*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hausenblas, K. 1975. „Ke kontaktu češtiny a slovenštiny v konkrétním dorozumívacím styku.“ Pp. 225-226 in Rzounek, V. (ed.). *Slavica Pragensia*, XVIII. (*Acta Universitatis Carolinae, Philologica*, 3-4.) Praha: Univerzita Karlova.
- Hauser, P. 1980. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Havránek, B., M. Weingart (eds.). 1932. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich.
- Hernová, Š., G. Sokolová. 2000. *Národně jazykové vědomí obyvatel národnostně smíšených oblastí České republiky*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea.
- Hoffmannová, J., O. Müllerová. 1993. „Interference češtiny a slovenštiny v mluvené komunikaci.“ *Česká slavistika = Slavia* 62 (3): 311-316.
- Holy, L. 1996. *The little Czech and the Great Czech nation: National identity and the post-communist social transformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivaňová, T. 2002. „Cizinka S.: Dvojazyčná česko-slovenská komunikace.“ M.A. thesis. Praha: Ústav bohemistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.
- Chludilová, I. 2003. „Cizinci v České republice.“ Sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění. [online] [cit. 8.2.2007]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100006s_chludilova_cizinci.pdf>.
- Johnston Conover, P., B.E. Hicks. 1998. „The Psychology of Overlapping Identities: Ethnic, Citizen, Nation and Beyond.“ Pp. 11-48 in Taras, R. (ed.). *National Identities and Ethnic Minorities in Eastern Europe: Selected Papers from the Fifth World Congress of Central and East European Studies, Warsaw, 1995*. Prague & London: Macmillan.
- Kačala, J. 2005. „O vztáchoch slovenčiny a češtiny v 20. storočí.“ *Slavica slovaca* 40 (2): 158-166.
- Kloss, H. 1967. „Abstand and Ausbau Languages.“ *Anthropological Linguistics* 9 (7): 29-41.
- Kozlíková, D., A. Seidlová. 2003. „Česká národní identita.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění. [online] [cit. 13.2.2007]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100191s_OV30310A.pdf>.
- Krčmová, M. 1996. „Běžná mluva východní Moravy.“ Pp. 119-128 in Nebeská, I., A. Macurová. (eds.). *Jazyk a jeho užívání*. Praha: Univerzita Karlova.
- Kuldanová, P. 2003. „Útvary českého národního jazyka.“ [online] [cit. 2.3.2007]. Dostupné z: <<http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/igstema1.htm>>.
- Lipowski, J. 2005. *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Musilová, K. 2000. „Česko-slovenský pasivní bilingvismus.“ Pp. 280-288 in Ondrejovič, S. (ed.). *Město a jeho jazyk. (Sociolinguistica Slovaca 5)*. Bratislava: Veda.
- Musilová, K. 2005. „Slovakismy v současné češtině.“ Pp. 261-266 in Uličný, O. (ed.). *Eurolitteraria & Eurolingua 2005. Majority a minority v literatuře a v jazyce*. Liberec: Technická univerzita.
- Nábělková, M. 2007. „Closely-related languages in contact: Czech, Slovak, “Czechoslovak”.“ *International Journal of the Sociology of Language* 183: 53-73.
- Nábělková, M. 2002. „Medzi pasívnym a aktívnym bilingvizmom (poznámky k špecifiku slovensko-českých jazykových vzťahov).“ Pp. 101-114 in Štefánik, J. (ed.). *Bilingvizmus – minulosť, prítomnosť, budúcnosť*. Bratislava: Academic Electronic Press.
- Nekula, M., L. Uhlířová. 2002. „Tschechisch.“ Pp. 302-310 in Janich N., A. Greule (eds.). *Sprachkulturen in Europa. Ein internationales Handbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Nekvapil, J., M. Nekula. 2006. „On language management in multinational companies in the Czech Republic.“ *Current Issues in Language Planning* 7 (2,3): 307-327.
- Neustupný, J.V., B.H. Jernudd. 1987. „Language Planning for whom?” Pp. 69-84 in Laforge, L. (ed.). *Actes du colloque internationale sur l'aménagement linguistique / Proceedings of the International Colloquium on Language Planning, Ottawa, May 25-29 1986*. Québec: Les Presses de L'Université Laval.
- Neustupný, J.V., J. Nekvapil. 2003. „Language Management in the Czech Republic.“ *Current Issues in Language Planning* 4 (3,4): 181-366.
- Pastuszkova, I. 2007. „Rozumíme si?!” Zlín: Magistrát města Zlína. [online] [cit. 12.3.2007]. Dostupné z: <<http://www.mestozlin.cz/article/33455/>>.
- Rezková, M. 2003. „Jak jsme tolerantní.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění: 1-4. [online] [cit. 5.9.2006]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100199s_ov30324.pdf>.
- Rychlík, J. 2003. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vztahy 1989-1992*. Bratislava: Academia Electronic Press.
- Rychlík, J. 1998. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava & Praha: Academia Electronic Press / Ústav T. G. Masaryka.
- Skilling, G.H. 1976. *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sloboda, M. 2004. „Slovensko-česká (semi)komunikce a vzájemná (ne)srozumitelnost.“ *Čeština doma a ve světě* 12 (3-4): 208-220.
- Sloboda, M. 2005. „Od aspektov bilingválnej komunikácie k jazykovej asimilácii a retencii: prípadová štúdia slovenskej rodiny v Česku.“ *Slovenská reč* 70 (6): 338-354.
- Stolc, J. (ed.). 1968. *Atlas slovenského jazyka. Vokalizmus a konsonantizmus; mapy; uvod, komentar*. Bratislava: Slovenská akadémia vied.
- Škodová, M. 2006. „Vztahy se Slovenskem.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění: 1-3. [online] [cit. 9.2.2007]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100629s_po61214.pdf>.
- Škodová, M. 2009. „Vztah Čechů k vybraným národnostem.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění: 1-2. [online] [cit. 8.3.2009]. Dostupné z:

- <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100860s_ov90123.pdf>.
- Šlosar, D., R. Večerka, J. Dvořák, P. Malčík. 2009. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host.
- Šmejkalová, M. 2005. „Jazyk československý na českých a slovenských školách mezi učebními osnovami z let 1919 a 1927.“ *Slovo a slovesnost* 66: 32-47.
- Štráfěldová, M. 2001. „Slovenské školství v ČR.“ [online] [cit. 30.10.2006]. Dostupné z: <<http://www.radio.cz/cz/clanek/5912>>.
- Tabery, P. 2008. „Pocity spojené se vznikem samostatné České republiky po rozdělení Československa a názory obyvatel na vybrané příčiny rozdělení.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění: 1-4. [online] [cit. 12.1.2009]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100748s_po80117c.pdf>.
- Tejnor, A. et al. 1972. „Přejatá slova a veřejné mínění.“ *Naše řeč* 55 (4): 185-201.
- Tejnor, A. 1971. *Cizí slova v českém jazyce*. Praha: Ústav pro výzkum veřejného mínění.
- Votruba, M. 1998. „Linguistic Minorities in Slovakia.“ Pp. 255-279 in Bratt Paulston, C., D. Peckham (eds.). *Linguistic minorities in eastern Europe*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Weingart, M. 1932. „Jazyk nejdražší statek.“ Pp. 46-66 (48-49) in *Slovenské stati*. Praha: Státní nakladatelství.
- Zeman, J. 1997. „Czech-Slovak.“ Pp. 1650-1655 in Goebel, H., P.H. Nelde., Z. Starý, W. Wölk, (eds.). *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Zeman, J. 1997. „K přijímání slovenské kultury Čechy po rozpadu Československa.“ Pp. 182-186 in Ondrejovič S. (ed.). *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektivy*. Bratislava: Veda.
- Zeman, J. 2007. „K výzkumu vztahu češtiny a slovenštiny (přehled hlavních témat posledních patnácti let).“ Pp. 6-26 in Hoffmannová, J., M. Nábělková (eds.). *Čeština a slovenština: vzájemné vztahy, rok 2007. Jazykovědné aktuality* 44.
- Český statistický úřad. 2007b. „Cestovní ruch: Hosté v hromadných ubytovacích zařízeních podle zemí za 1. – 4. čtvrtletí 2006: *Tab. 10.2 – Hlavní město Praha*.“ Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 26.1.2007]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/9207-06>>.
- Český statistický úřad. 2006. *Tab. 10.1 – ČR celkem*. Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 26.1.2007]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/9207-06>>.
- Český statistický úřad. 2005. „Česká republika a svět.“ Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 31.10.2006]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_a_svet/\\$File/10_cr_svet.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_a_svet/$File/10_cr_svet.pdf)>.
- Ústav pro informace ve vzdělávání. 2007. *České školství v mezinárodním srovnání: Stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance 2006*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. [online] [cit. 1.2.2007]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/soubor/2393>>.
- Eurobarometer. 2005. *Europeans and Languages*. Brussels: Eurobarometer. [online] [cit. 12.10.2006]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_237_en.pdf>.
- Eurobarometer. 2006. *Europeans and their Languages*. Praha: Special Eurobarometer. [online] [cit. 14.10.2007]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf>.
- European Charter for Regional or Minority Languages*. 2007. Strasbourg: Council of Europe. [online] [cit. 2.3.2007]. Dostupné z: <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=&DF=&CL=ENG>>.
- „Foreign Trade of the Czech Republic“. 2006. Praha: Czech Republic: The Official Website of the Czech Republic. [online] [cit. 30.10.2006]. Dostupné z: <<http://www.czech.cz/en/economy-business-science/general-information/foreign-trade/foreign-trade-of-the-czech-republic/>>.
- „Investment Opportunities“. 2006. Praha: Czech Republic: The Official Website of the Czech Republic. [online] [cit. 20.10.2006]. Dostupné z: <<http://www.czech.cz/en/economy-business-science/investment-counsel/investing-in-the-czech-republic/>>.
- Key Data on Teaching Languages at School in Europe*. 2005. Brussels: Eurydice European Unit. [online] [cit. 12.10.2006]. Dostupné z: <http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/0_integral/049EN.pdf>.
- „[slovo úvodem] Národní plán výuky cizích jazyků.“ 2005/6. *Cizí jazyky* 49 (1): 3-5.
- Český statistický úřad. 2007. „Počet cizinců v ČR.“ Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 12.2.2007]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/pocet_cizincu>.
- Český statistický úřad. 2007. „Počet cizinců v ČR – Popis aktuálního vývoje: *A90 Cizinci podle kategorií pobytu, pohlaví a státního občanství – k 30. 9. 2006*.“ Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 12.2.2007]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/pocet_cizincu-001>.
- Český statistický úřad. 2003. „Sčítání lidu, domů a bytů: Národnostní složení obyvatelstva: *Kapitola č.5 Národnost a mateřský jazyk*.“ Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 26.1.2007]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/publ/4114-03->>.
- Český statistický úřad. 2003. „Sčítání lidu, domů a bytů: Národnostní složení obyvatelstva: *Tab. č. 12 Obyvatelstvo podle národnosti a podle mateřského jazyka a pohlaví k 1. 3. 2001*.“ Praha: Český statistický úřad. [online] [cit. 26.1.2007]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/publ/4114-03->>.
2007. *Scope of denotation for language identifiers*. Washington, D.C.: SIL International. [online] [cit. 12.1.2009]. Dostupné z: <<http://www.sil.org/ISO639-3/scope.asp>>.
- Ústav pro informace ve vzdělávání. 2007. „Vývojová ročenka Školství v ČR: *B6.2.1 Základní školy – žáci učící se cizí jazyky ve školním roce 2000/01 až 2005/06 (bez škol při výchovných ústavech)*.“ Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. [online] [cit. 12.3.2007]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/clanek/586/1297>>.
- Ústav pro informace ve vzdělávání. 2007. „Vývojová ročenka Školství v ČR: *B6.2.3 Střední školy (G, SOŠ, SOU) – žáci učící*

se cizí jazyky ve školním roce 2000/01 až 2005/06.“ Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. [online] [cit. 12.3.2007]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/clanek/586/1297>>.

Středisko empirických výzkumů. 2006. „Vztah k zahraničí a Hodnocení Zahraničních státníků.“ Praha: Středisko empirických výzkumů. [online] [cit. 5.2.2007]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/1079>>.

„Znalost cizích jazyků se v EU zlepšuje, Češi výrazně zabodovali.“ 2006. Brussels: EurActiv. [online] [cit. 12.9.2006]. Dostupné z: <<http://www.euractiv.cz/cl/78/2420/Znalost-cizich-jazyku-se-v-EU-zlepsuje-Cesi-vyrazne-zabodovali>>.

Tom Dickins vystudoval Leedskou univerzitu (specializace na ruský jazyk a literaturu a francouzský jazyk a literaturu). V roce 1983 získal na téže univerzitě titul magistra v oboru české literatury. Od roku 1990 učí ruštinu a obecnou lingvistiku na univerzitě ve Wolverhamptonu. Zajímá se zejména o lexikologii, sociolingvistiku, jazykový purismus, přejímání cizích slov, jazykový a politický diskurz. Většina jeho publikací se zabývá jazykovými variacemi a změnami v češtině. Dále Tom Dickins publikoval učební materiály, příkladem může být učebnice ruštiny pro dospělé začátečníky, kterou vytvořil spolu s kolegyní Irinou Mooreovou.

Viz: <http://www.wlv.ac.uk/Default.aspx?page=12044>

Tom Dickins vystudoval Leedskou univerzitu (specializace na ruský jazyk a literaturu a francouzský jazyk a literaturu). V roce 1983 získal na téže univerzitě titul magistra v oboru české literatury. Od roku 1990 učí ruštinu a obecnou lingvistiku na univerzitě ve Wolverhamptonu. Zajímá se zejména o lexikologii, sociolingvistiku, jazykový purismus, přejímání cizích slov, jazykový a politický diskurz. Většina jeho publikací se zabývá jazykovými variacemi a změnami v češtině. Dále Tom Dickins publikoval učební materiály, příkladem může být učebnice ruštiny pro dospělé začátečníky, kterou vytvořil spolu s kolegyní Irinou Mooreovou.

Lze ho kontaktovat na adrese: T.Dickins@wlv.ac.uk.

poznámky

¹ Poděkování náleží Britské akademii, která výzkum dotovala, a Jiřímu Vinopalovi, který formátoval dotazníky a organizoval kolekci dat. „Postoje“ byly prováděny na reprezentativním vzorku 283 respondentů ve věku od 15 let, v době od 31. října do 7. listopadu 2005, zatímco „Češi a slovenština“ vycházela z reprezentativního vzorku 1126 respondentů stejné věkové skupiny od 3. do 10. září 2007.

² Viz [Tejnor 1971] a [Tejnor et al. 1972: 185–201] viz také [Key Data ...], [Europeans and Languages ...] a [Europeans and their Languages ...].

³ Pro všeobecný přehled výzkumu česko-slovenských vztahů, viz např. [Sloboda 2004: 208–220].

⁴ [Berger 2003: 19–39].

⁵ Původ slovenštiny je možné sledovat do čtrnáctého století, ovšem její užití nebylo standardizované, což znamenalo, že vzdělaní Slováci obecně preferovali poslovenštěnou formu češtiny (pokud nepoužívali latinu).

⁶ Viz [Gramma 2006].

⁷ [Brandner 2006], viz [Lipowski 2005].

⁸ Viz např. *Ottův slovník naučný nové doby: Dodatky k velikému ottovu slovníku*. Br–Dej (1998: 1170–1172).

⁹ [Weingart 1932].

¹⁰ Viz [Šmejkalová 2005: 32–47].

¹¹ Viz [Berger 2003: 24].

¹² [Holý 1996].

¹³ [Skilling 1976: 241–244].

¹⁴ Viz [Daftary, Gál 2000].

¹⁵ Slovenská televize (STV) byla ve známém případě v srpnu 2005 nucena uhradit pokutu 20 000 slovenských korun za vysílání českého loutkového pořadu Spejbl a Hurvínek v češtině, což bylo v rozporu s jazykovým zákonem z roku 2005, jež nařizuje, aby byly pořady pro děti do 12 let dabovány do slovenštiny.

¹⁶ [Zeman 1997: 182–186].

¹⁷ [Musilová 2005].

¹⁸ Stojí za povšimnutí, že části západních a jihozápadních Čech (zahrnující město Plzeň a západ od oblasti Prácheňsko) si udržují některé výrazné nářečové rysy.

¹⁹ [Neústupný, Nekvapil 2003: 181–366].

²⁰ Co se týče dalších informací o slovenských nářečích, viz [Stolc 1968].

²¹ „Spisovný jazyk“ je definován v Masarykově slovníku naučném, R–S (1932: 852) jako „ta podoba [jazyk]a, kterou jest psána krásná a věd[ecká], které se užívá ve šk[ole] a v úřadech, v projevech tiskových a kterou mluví vzdělané vrstvy v svém styku“, ale podrobnější diskuze

tohoto tématu by musela brát v úvahu teorie jazykové kultury. Viz [Havránek, Weingart 1932] a [Šlosar, Večerka, Dvořák, Malčík 2009].

²² Viz [Bělič 1972].

²³ Viz např. [Křčmová 1996: 119–128].

²⁴ Viz např. [Kuldanová 2003]. Používání vokalizovaného (epentetického) ‚e‘ podléhá změnám ve všech formách češtiny a slovenštiny.

²⁵ [Bláha 2005: 293–299].

²⁶ Viz [Europeans and Languages: 3] a [Znalost cizích ...].

²⁷ Kdyby Eurobarometer nikdy nezjišťoval porozumění mezi „geneticky“ blízkými jazyky, nejasný status slovenštiny by nestál za zmínku, ale v průzkumech veřejného mínění Eurobarometer státy samy určují, co je a není *cizí jazyk*.

²⁸ [Scope of denotation ...].

²⁹ Viz [Zeman 1997: 1650–1655].

³⁰ [Hauser 1980: 18–58].

³¹ Viz např. [Haugen 1987: 157–179].

³² Viz např. [Greenberg 2004].

³³ [Škodová 2006] a [Tabery 2008].

³⁴ Viz např. [Vztah k zahraničí ...] a [Škodová 2009].

³⁵ Otázka druhé volby poskytla méně přesnou indikaci postojů, protože 28.8 % respondentů nenabídlo žádnou odpověď. Skutečná procenta vyznačená v tabulce jsou podstatně vyšší, protože opomíjejí ty, kteří neodpověděli.

³⁶ Soukromá emailová korespondence s Miriam Margalovou, vycházející z příspěvku do SEELANGS: Slavic & East European Languages and Literatures list, <SEELANGS@BAMA.UA.EDU>, 22/07/2008.

³⁷ Podle sčítání lidu z roku 2001 žilo v České republice 193 190 Slováků a 239 355 lidí označilo slovenštinu za svůj mateřský jazyk. Jediná slovenská škola v Karvině byla zrušena v roce 2000. Viz [Štráfěldová 2001].

³⁸ [Haugen 1966: 922–935], viz [Budovičová 1987: 49–66] a [Budovičová 1988: 45–54].

³⁹ Viz [Pastuszkova 2007]

⁴⁰ [Nábělková 2007: 53–73].

⁴¹ Množství respondentů tvrdících, že slovensky nikdy nemluví, se snížilo ze 61 % na 54 % v odpovědi na otázku „Mluvíte slovensky lépe nebo hůře než před deseti lety?“, avšak to je možné zdůvodnit vrůstem „Jiných odpovědí“ nebo odpovědí „Nevím“.

⁴² [Dickins 2009].

⁴³ Viz [Kloss 1967: 29–41].